

BOGOSLOVNA UČILIŠTA PROVINCIJE PRESVETOG OTKUPITELJA U HRVATSKOJ

Jure Brkan

U ovom referatu obradili smo, ukratko, učilišta spekulativnog bogoslovlja Franjevačke provincije presvetog Otkupitelja u Dalmaciji koja su bila organizirana u njezinim samostanima od XVIII. stoljeća do prvoga svjetskog rata. Referat smo podijelili na: 1. Mjesta učilišta; 2. Nastavna osnova.

1. *Mjesta učilišta* obradili smo tako da smo naveli za sva spomenuta učilišta: Šibenik, Makarska, Zaoštrog i Sinj datume ustanovljenja i prestanka; tko ih je ustanovio i dokinuo te zgrade i nezgode o održavanju učilišta.

Učilišta su bila različita i po namjeni i po stupnju. Na učilištima *općeg karaktera* (opće učilište prvog i drugog stupnja) osposobljavali su se ponajprije budući profesori filozofije i bogoslovlja, a na *provincijskim* učilištima spekulativnog bogoslovlja spremali su se ostali franjevci-redovnici i drugi studenti za specifično redovničko ili svećeničko djelovanje.

2. *Nastavni plan* se razvijao prema školskom zakonodavstvu. Najprije se trebalo držati franjevačkog »Ratio studiorum«, a potom od 1828. i austrijskog programa koji se morao provesti na bogoslovljama u cijelom Austrijskom Carstvu.

U prošlosti Dalmacije bogoslovna učilišta *Franjevačke provincije presvetog Otkupitelja* odigrala su vrlo važnu ulogu posebno na vjerskom, kulturnom i nacionalnom polju. Na njima se obrazovalo »tako šaroliko mnoštvo«¹ zbog kojeg zaslužuju da se o njima piše i znanstveno raspravlja. Radi toga

¹ Vicko Kapitanović, *Studenti Franjevačke bogoslovije u Makarskoj 1736/37 — 1986/87*, u *Franjevačka visoka Bogoslovija Makarska 1736—1986*, Makarska 1989, str. 287: »Teško je, dapače nemoguće, reći što su sve ti ljudi ponijeli sobom iz školskih klupa, iz škole u kojoj su prosjedili dio svoje najbolje mladosti. Ali, ako se može suditi po plodovima kako su oni kasnije sazrijevali, škola iz koje je izišlo tako šaroliko mnoštvo — sastav od vođa buntovnih pokreta, šefa tajne policije, admirala ratne mornarice, političarâ, književnikâ, znanstvenikâ, teologa, pa sve do mistika i mučenika — morala je biti kroz razdoblje svoga postojanja u najmanju ruku otvorena prema različitim područjima života. Ovisno o naporima, utjecaju prilika i sklonostima pojedinaca bio je različit i ishod školovanja. No, moglo bi se reći, da je bio vrlo uspješan.«

smo za ovaj »Znanstveni skup 'Šidakovi dani'« izabrali temu Bogoslovna učilišta Franjevačke provincije presvetog Otkupitelja od XVII. stoljeća do prvoga svjetskog rata. Iako je Provincija tako organizirala vlastito školstvo da se u njoj mogao »roditi fratar«, na njezinim školsko-obrazovnim zavodima, odnosno učilištima, mogla se postići ne samo cjelokupna franjevačko-svećenička izobrazba koju je tražilo školsko zakonodavstvo Franjevačkog reda, nego i građanske vlasti. Budući da je nemoguće u jednom referatu obraditi tako široku i dobro organiziranu mrežu školskih zavoda, odlučili smo se samo na obradu, i to ukratko, bogoslovnih učilišta koja su djelovala u Šibeniku, Makarskoj, Zastrogu i 1834/35. u Sinju gdje se studiralo spekulativno bogoslovlje odvojeno od filozofije.²

U obradi teme služit ćemo se povijesno-pravnom metodom. Stoga ćemo ukratko, jer nam narav referata ne dopušta šire obrade, najprije obraditi mjesta studija, odnosno bogoslovna učilišta, a potom nastavni plan i program.

I. BOGOSLOVNA UČILIŠTA

1. Bogoslovija u Franjevačkom samostanu Sv. Lovre u Šibeniku

Na području između rijeka Zrmanje i Neretve gdje se prostirala i djelovala Provincija presvetog Otkupitelja, bogoslovna učilišta su jednostavno bila potrebna jer je većina franjevac, članova te Provincije bila uposlena u župskom apostolatu i spremanju onih koji će poslije odgajati i učiti druge. Tijekom XVI. i XVII. stoljeća, zbog socijalnih, političkih i ekonomskih prilika, Provincija, koliko nam je poznato, nije imala vlastitih bogoslovija te je školovala pomladak na bogoslovnim učilištima izvan Dalmacije, posebno po franjevačkim samostanima susjedne Italije pa i Ugarske. Kako su se političke, socijalne, ekonomske i vjerske prilike mijenjale, tako se mijenjao stav i mogućnost Provincije prema organizaciji vlastitih učilišta unutar Dalmacije. Kako se poslije mira u Srijemskim Karlovcima 26. siječnja 1699. veći dio Dalmacije oslobodio od Turaka, a nakon 1718. određene su granice takozvanog »acquisto nuovissimo«, tako se već moglo slobodnije disati i pod velikim razumijevanjem Venecije kao kršćanske zemlje već 1714. godine Provincija Bosna Srebrna ustanovila je prvo učilište spekulativnog bogoslovlja u Dalmaciji u samostanu Sv. Lovre u Šibeniku gdje je već od 1699. zasigurno djelovalo filozofsko učilište.³ Time se ostvarila davna želja nepoznatog franjevca koji je, prema pisanju E. Fermendžina, još »7. rujna 1629, pisao papi da bi

² Izostavljamo raspravu o učilištima praktičnog bogoslovlja koje neki nazivaju i škole moralke na kojima su nesposobniji đaci izučavali bogoslovlje sve do austrijskog preustrojstva bogoslovija u Dalmaciji (usp. Jure Brkan, Školovanje svećeničko-redovničkih kandidata Provincije presv. Otkupitelja u XVIII. stoljeću, u Kačić XVI/1984, 33—39). Isto tako nećemo raspravljati o filozofskim učilištima jer su ona sve do 1936. godine u Provinciji presv. Otkupitelja bila odijeljena od bogoslovnih učilišta. O toj problematici spremam posebni rad.

³ Usp. J. Brkan, Povijesni pregled djelovanja Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj, u Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj, 250. obljetnica osnivanja i rada 1736—1986, Makarska 1989, 84.

bilo najbolje osnovati negdje u Dalmaciji, u kakvoj šibenskoj opatiji ili zaleđu Zadra, sjemenište za bosanske franjevce».⁴

Posve je razumljivo što je provincijsko učilište spekulativnog bogoslovlja osnovano baš u Šibeniku. Naime, samostan je bio zaštićen u gradu, u zaleđu su djelovali pretežno franjevci, a u Zadru, Trogiru i Splitu Provincija Bosna Srebrena nije imala vlastitih samostana. Drugi, pak, samostani bili su nesigurni ili siromašni ili su u njima već bile smještene druge vrste škola kao što su to novicijati, gramatičke škole i filozofska učilišta.⁵

Iako je Provincija u Dalmaciji već imala provincijsku bogoslovlju u Šibeniku, ipak to još nije bilo dovoljno jer se još na učilištu u Šibeniku nisu mogli spremati profesori. Stoga, da bi postigla i to, uprava Provincije je preko generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju zatražila od Kongregacije za raširenje vjere da dopusti generalu Franjevačkog reda da im provincijsko učilište spekulativnog bogoslovlja u Šibeniku podigne na opće učilište drugog stupnja jer je taj samostan pogodan za to. Još je navedeno kao razlog da je opće učilište u Budimu geografski vrlo udaljeno i nesigurno za studente iz Dalmacije koji su mletački podanici. Odmjerivši želju uprave Provincije, uz prethodno odobrenje Kongregacije za raširenje vjere, general Reda je izišao ususret te se dne 27. siječnja 1725. ustanovi prvo opće učilište drugog stupnja u Provinciji na teritoriju Mletačke Dalmacije. Osnivanje takvog učilišta uprava Provincije je obznanila javnosti sa sastanka definitorija u Slavanskom Brodu 24. lipnja 1725. godine.⁶ Bogoslovno učilište u Šibeniku doživljava stupnjevni vrhunac na sam dan osnivanja Provincije Sv. Kaja, 22. siječnja 1735. godine, kad se između pet izdanih dekreta nalazi i onaj o podizanju općeg bogoslovnog učilišta prvog stupnja u samostanu Sv. Lovre u Šibeniku.⁷

Tim pravnim činom bogoslovlja u Šibeniku uzdignuta je u najviši stupanj bogoslovnih učilišta u Franjevačkom redu. Dobivši karakter općeg učilišta, ona već 1735. godine potpada izravno pod upravu Generalne kurije u Rimu te se konstituira poput drugih učilišta istog stupnja u Franjevačkom redu. Morala se obavezno držati odredaba Generalne uprave Reda prema »ratio studiorum« Franjevačkog reda o mjestu, profesorima, nastavnoj osnovi i studentima.⁸

Bogoslovno učilište u samostanu Sv. Lovre u Šibeniku djelovalo je bez nekih znatnijih prekida u XVIII. i XIX. stoljeću s tim što je u XIX. stoljeću

⁴ Josip Soldo, Samostan sv. Lovre u Šibeniku, u Kačić I/1967, 6.

⁵ Usp. J. Brkan, L'Organizzazione scolastica della provincia del SS. Redentore in Dalmazia nel Settecento, Romae 1979, 60–102. (Teza još u rukopisu.)

⁶ Usp. Brkan, Povijesni pregled, 84–85.

⁷ Usp. Arhiv Franjevačkog provincijalata Split—Dobri (AFPSD), S/7, fol. 135 rv; Liber archivalis... Makarska (LAPM), 275; Liber archivalis... Šibenik (LAPŠ, I—II), I, 232; usp. Brkan, Ibid., str. 85; Karlo Jurišić, Franjevačka provincija svetoga Kaja pape i mučenika u Dalmaciji. Prvo desetljeće Franjevačke provincije Presv. Otkupitelja 1735—1745, u Kačić XVII/1985, 129—136.

⁸ Usp. Brkan, L'Organizzazione; isti, L'Organizzazione scolastica della Provincia del SS. Redentore in Dalmazia nel Settecento, Romae 1982. (Pars dissertationis).

bilo organizirano na drugoj osnovi. Naime, austrijsko dvorsko vijeće za školstvo 14. studenoga 1826. (br. 22099/9048) zabranilo je privatne bogoslovije, a za bogoslovnu izobrazbu dalmatinskog klera ustanovilo je centralno učilište u Zadru. Provinciji je takva reorganizacija školstva teško pala tako da je nije u potpunosti nikada prihvatila.

Uprava Provincije tražila je način kako da organizira vlastita bogoslovna učilišta te je odlučila poslati samog provincijala fra Jerka Palatina s fra Lukom Kostanom da ublaže odluku Austrije s tim da isposlušaju dozvolu za vlastito ili, kako su ga već nazivali, »domaće učilište« bogoslovlja. Fra Jerko Palatin uspio se sastati s carem u Badenu 7. rujna 1828. godine. Nakon toga određeno je da se na Bogosloviji treba držati austrijskog zakona o školstvu što se tiče studenata i profesora i nastavnog plana, a odobrava se Provinciji da i dalje zadrži »domaću bogosloviju«. Ta domaća Bogoslovija organizirana je tako da je u Šibeniku i Makarskoj trebala djelovati jedinstvena bogoslovija, organizirana tako da se dvije prve godine studija predaju u Šibeniku, a dvije druge u Makarskoj. Dakle, teološka izobrazba i dalje traje četiri godine, a privremeno svu materiju predaju četiri profesora: dva u Šibeniku, dva u Makarskoj.⁹

Iako je nekako sretno riješeno mjesto bogoslovije na dva različita mjesta, ipak je tu bilo još mnogo poteškoća oko osposobljavanja profesora koje je trebalo odgovarati austrijskom standardu. Naime, treba imati na umu da su godine reforme školstva pod austrijskom upravom možda bile najteže godine u djelovanju Provincije presvetog Otkupitelja, posebno zbog broja kandidata i njihova spremanja za bogoslovni studij. Iako smo već u XIX. stoljeću, ipak su se još fratri opirali centralizaciji učilišta što je građanska vlast zahtijevala. Što se tiče organizacije škola u Provinciji, išlo je bolno, ali iz takve organizacije nikla je jedinstvena bogoslovija iako na dva različita mjesta. Filozofija se predavala u dva samostana: u Zaostrugu i Sinju, a od 1854. godine centralizira se i niže školstvo osnivanjem jedinstvene gimnazije u Sinju.¹⁰ Tako malo-pomalo i priprava za studiranje bogoslovlja postaje sve to kvalitetnija na školama u Provinciji.

Osnivanjem jedinstvene bogoslovije: Šibenik-Makarska, učilište u Šibeniku zadržalo je status općeg učilišta u Franjevačkom redu te je nad njim uprava Reda imala nadležnost, ali ne toliku kao do 1828. godine. »Ratio studiorum« Franjevačkog reda pomalo prepušta mjesto odredbama građanskog

⁹ AFPSD, S/41, 465: »Nel convento di Sebenico il primo, e secondo anno di Teologia. Nel convento di Macarsca il terzo, e quarto anno di Teologia.« Ibid., 541: »Nel convento di Sebenico. Li Padri Lettori per lo studio di Sacra Teologia. 1. M. R. P. Fr. Francesco Vesich Lettore attuale di S. Teologia, cui si affidà la Cattedra del Vecchio, e Nuovo Testamento, 2. M. R. P. Fr. Antonio Paich Lettore attuale di S. Teologia, cui si affidà la Cattedra della Storia Ecclesiastica, e Diritto Canonico.«

Usp. Stipan Zlatović, Franovci države presvet. Odkupitelja i Hrvatski puk u Dalmaciji, Zagreb 1888, 410—415.

¹⁰ Usp. Petar Bežina, Srednje školstvo u Franjevačkoj provinciji presvetog Otkupitelja (1735—1920), Split 1989; Stanko Petrov, Prvi izvještaj za školsku godinu 1938—39, Sinj 1939.

	Cursus III. In utroque Semestre			
	Genia II.	Genia III.	Genia IV.	Genia VI.
Novo	1. Dogmatica 2. Moralis	1. Dogmatica 2. Moralis	1. Dogmatica 2. Moralis	1. Dogmatica 2. Moralis
Post bandum	1. Dogmatica 2. Moralis	Vacat	1. Dogmatica 2. Moralis	1. Dogmatica 2. Moralis
	Cursus IV. In utroque Semestre			
	Genia II.	Genia III.	Genia IV.	Genia VI.
Novo	1. Pastoralis 2. Vacat	1. Pastoralis 2. Vacat	1. Pastoralis 2. Vacat	1. Pastoralis 2. Vacat
Post bandum	1. Pastoralis 2. Vacat	1. Pastoralis 2. Vacat	1. Pastoralis 2. Vacat	1. Pastoralis 2. Vacat

A. Auditori hujus IV Cursus frequentare tenentur prelectiones Catechetice, et Predicatorie ad S. Instructores
 vel Catecheticos normales habendam

B. Auditori IV Cursus tenentur ad alia bonationem et expositionem, seu recitationem familiarium prout
 nunc et habentur

Predmeti trećeg i četvrtog tečaja u Makarskoj 1828. g.

- Index Librorum Scolasticorum.*
*pro publicis praelectionibus in quolibet Theologico publico vel privato
Instituto habendis approbationem, et praescriptorum.*
- Lro I: farsae = Historia Ecclesiastica a Dannemager in compendium redacta
Archaeologia Biblica — a D^o J^o Aekermann — Vienna 1826.
Introductio in Libros Sacris Veteris Testamenti = a J^o Aekermann — Vienna 1826.
Grammatica Linguae Hebraicae auctore Johanne Jahn — Vienna 1809.
Biblia Hebraica Manualis ex: Halae 1821. vel Vienna.*
- Lro II: farsae = Enchiridion Juris Canonici, seu Ecclesiastici Austriae a
Georgio Pachberger, Linii 1824.
pro = Hermeneutica Biblica scripta Professoris.
= Introductione in Libros S^o Novi Testamenti scripta Professoris.
Novum Testamentum farsae — Patavii vel Vienna.
Lro Pedagogia Universali = Trattato di Educazione Generale ex: da Vien
za Edoardo Mide Milano 1821.*
- Lro III: farsae = L. A. Engelbert Klipfel ex: Institutiones Theologicae Dog
maticae in unum auditorium quatuor anni, recognite, opera et studio Gregorii
Thome Ziegler etc. — Vienna 1821.
= Schenkel Theologia Moralis seu Ethica Christiana.
Lro IV: farsae = Theologiae Moralis a Fuchsberger auctata.*

Propisani udžbenici za bogoslovno učilište Šibenik-Makarska

zakonodavstva čak do te mjere da general Reda zamjera upravi Provincije što se ne drži franjevačkog zakonodavstva o školstvu. Sigurno se uprava nastojala držati, koliko su joj okolnosti dopuštale, franjevačkog zakonodavstva i prije Konkordata između Svete stolice i austrijske vlade 1855. godine kao i kasnije do prvoga svjetskog rata (1914). Za to je primjer i molba Provincije upravi Reda kad se radilo o provizornom premještaju bogoslovije iz Šibenika u Sinj godine 1834. Naime, 1834. godine, zbog nemogućnosti doličnog uzdržavanja studenata i profesora, tj. zbog siromaštva koje je vladalo u samostanu Sv. Lovre u Šibeniku, Bogoslovija je iz Šibenika premještena u Sinj. Najprije je uprava Provincije donijela dekret (10. V. 1834) u kojemu je odlučila da se za dvije godine premjesti bogoslovija iz Šibenika u Sinj.¹¹

¹¹ AFPSD, S/48, 142: »Decreta, P. Venne stabilito e definitivamente ordinato dal Venerabile Definitorio et Discretorio, che da oggi in poi venghi fissata la Cattedra Teologica per il primo e secondo corso di anni due successivi nel Convento di Sign.«

Nakon toga je zamoljen general Reda da dopusti premještaj, što je general Reda 5. srpnja 1834. i odobrio, ali *provisoriae*.¹² To *provisoriae* trebalo je trajati dvije godine, ali je trajalo samo jednu godinu 1834/35. U Sinju nalazimo studente bogoslovije samo 1834/35,¹³ a nakon toga opet se iz Sinja Bogoslovija vraća u Šibenik gdje s neznatnijim prekidima djeluje sve dok nije jedan dio premješten u Zaostrog 1908, a potom potpuno prestaje radom u prvom svjetskom ratu.¹⁴

2. Bogoslovija u Makarskoj

Ustrojstvo Provincije, siromaštvo i skučenost stambenog i školskog prostora u Šibeniku, stupnjevitost bogoslovije u školskom zakonodavstvu Franjevačkog reda te samostanska politika onoga doba¹⁵ utjecali su na upravu Provincije da već 3. lipnja 1736. godine ustanovi provincijsko učilište spekulativnog bogoslovlja u samostanu Svete Marije u Makarskoj gdje je još 1708. djelovalo filozofsko učilište.¹⁶ Kao provincijsko učilište u Makarskoj bogoslovija djeluje do g. 1743, da bi, na prijedlog generalnog vizitatora o. fra Josipa Jankovića, člana Provincije Bosne Srebrene, na provincijskom kapitulatu na Visovcu 9. travnja 1742, fratri zamolili generala Reda fra Kajetana a Laurino da im u Makarskoj ustanovi opće učilište drugog stupnja jer su za to sazreli uvjeti. Provincija naime, mislili su, ima dovoljan broj studenata i osposobljenih predavača. Na prijedlog Provincije, general Reda ustanovi 1. travnja 1743. opće učilište spekulativnog bogoslovlja u Makarskoj sa svim pravima, dužnostima i povlasticama koje uživa takva vrsta učilišta u Franjevačkom redu.¹⁷

Učilište je osnovano, ali su odmah nastali teški problemi posebno oko profesora koji nisu bili članovi Provincije. Čini nam se da nije bila iskrena namjera generalnog vizitatora o. Jankovića o prijedlogu osnivanja općeg

¹² AFPSD, S/48, 161: »[...] Nos petitioni praedictorum PP. annuere volentes, auctoritate Apostolica, qua fungimur, Conventum Signiensem pro Studio generali primae classis *provisoriae* instituimus, et approbamus, et aliud crectum in conventu Sibenicensi abrogatum volumus, et declaramus. [...]«

¹³ AFPSD, S/48, 167: »Venerabilis Familia. Conventus B. M. V. in Coelum Assumpta Signii visitata fuit hac die 20. Mensis Maji anni 1835. [...] Clerici professi Studentes Theologi (!). Fr. Franciscus Bichich, Fr. Michael Bacich, Fr. Joannes Taliacich, Fr. Carolus Liovich.«

¹⁴ Usp. Soldo, Samostan sv. Lovre u Šibeniku, 33–35; Brkan, Povijesni pregled, 93.

¹⁵ Samostani su imali vlastite đake za koje su se posebno oni i brinuli. Ustvari njima je gvardijan raspolagao za potrebe samostanskog okružja. Stupnjevitost školskih zavoda u Franjevačkom zakonodavstvu bi izgledala ovako: gramatičke škole, novicijati, profesorij ili drugi novicijat, filozofija, praktična bogoslovija, provincijska bogoslovija i opće učilište prvog i drugog stupnja. Svaka je provincija nastojala imati sve vrste takvih škola koje su razvrstane po samostanima.

¹⁶ Usp. Brkan, Povijesni pregled, 85–88.

¹⁷ Usp. Ibid.; Jurišić, Franjevačka Provincija, 154–155.

učilišta u Makarskoj. Naime, on je iz svoje provincije predložio dvojicu profesora, koliko ih je prema franjevačkom zakonodavstvu trebalo imenovati na opće učilište drugog stupnja, a prema smatranju uprave samostana u Makarskoj i uprave Provincije presv. Otkupitelja, Provincija je imala dovoljan broj osposobljenih profesora te joj nisu bili potrebni profesori stranci. Zbog takvog postupka o. Jankovića i odredbe generala Reda, u Makarskoj je nastala nesloga. Fratri makarskog samostana nastojali su na bilo koji način osporiti imenovanje takvih profesora, čak su išli do te mjere da su se tužili generalu Reda zbog siromaštva, a građanskim vlastima da profesori stranci ne bi smjeli, prema mletačkom zakonu, vršiti, bez dozvole građanskih vlasti, javne službe na području Mletačke Dalmacije.¹⁸ Zbog navedenih uzroka, kao i tvrdnje da je u Makarskoj dovoljna provincijska bogoslovija i gramatička škola, 30. lipnja 1743. fratri su tražili od generala Reda da se tek osnovano učilište u Makarskoj dokine. Našavši se pred takvom činjenicom, general Reda je pisao provincijalu fra Petru Karapandži: »Nije red, da tek osnovani generalni studij sv. Teologije u samostanu Makarska bude ukinut. Stoga vi sa svojim definatorijem uznastojte, kao što sam pisao i u drugom pismu, da se nemiri stišaju, a onda ću vidjeti, što će se moći učiniti.«¹⁹

U makarskom samostanu stvar se nije stišala ni popravila tako da je prvi general Reda nakon fra Kajetana a Laurino uvažio molbu uprave Provincije te 10. srpnja 1745. godine dokinuo opće učilište drugog stupnja u Makarskoj.²⁰ Tako je opće učilište u Makarskoj trajalo samo mučne dvije godine (1743–1745), a profesori fra Romualdo Kovačić i fra Bernardin Mayor napustili su Makarsku i vratili se u svoju Provinciju Sv. Ladislava.²¹

Povijesni dokumenti koje smo uspjeli provjeriti nisu zabilježili djelovanje bilo koje vrste bogoslovije u Makarskoj od 1745. do 1771. godine. Naime, uprava Provincije tek 12. studenoga 1771. vraća iz Zaostroga bogosloviju u Makarsku. U tom dekretu se zapovijeda da se ponovno osnuje provincijsko bogoslovno učilište u Makarskoj te da se studenti filozofije iz Makarske prebace s profesorom u Zaostrog, a studenti bogoslovija i njihovi profesori iz Zaostroga da se prebace u Makarsku te da tu treba profesorima dati sobe u kojima su stanovali profesori provincijske bogoslovije prije nego je tamo to učilište bilo dokinuto.²²

Na samom kraju XVIII. stoljeća provincijal fra Paškal Prgomet, točno 26. lipnja 1799. zatražio je od generala Reda fra Hilaria di Montemagno da

¹⁸ Usp. Ibid., 155.

¹⁹ Usp. Ibid., 155; LAPM, 362.

²⁰ Usp. AFPSD, S/10, fol. 5r; Brkan, Povijesni pregled, 89.

²¹ LAPŠ, I, 308: »Die 2. maji 1745, P. Romualdus Covacich, renuntiatio Lectoratu Macarschae, rediit in suam provinciam; quem non multo post et P. Bernardus Mayor secutus est [...]«

²² Usp. Brkan, Povijesni pregled, 90. Premještaj studenata i profesora iz jednog učilišta ili samostana u drugi nije nimalo stran u Franjevačkom redu. To je bila praksa i u Provinciji presv. Otkupitelja. Tu su naglašene sobe stoga što su uglavnom gvardijan i profesori imali vlastite posebne sobe, a ostali članovi samostana većinom su bili smješteni u zajednička spavališta (dormitorio).

u Makarskoj osnuje opće bogoslovno učilište drugog stupnja jer bi to bilo na korist studenata i profesora. Provincijal je preporučio generalu da imenuje za profesora o. Ivana Radonica koji će, ako se u Makarskoj ne osnuje opće učilište, biti primoran napustiti Provinciju i otići predavati bogosloviju u Istru, u Provinciju Sv. Jeronima, što bi, prema mišljenju Provincijala, bio gubitak. Za drugog profesora predlaže šestogodišnjeg lektora fra Marka Bašića.²³ General Reda fra Hilarije di Montemagno ustanovio je 24. rujna 1799. opće učilište drugog stupnja, o čemu je 17. siječnja 1800. definitorij obavijestio članove Provincije.²⁴

Ni ovoga puta opće učilište u Makarskoj nije duga vijeka. Nakon samo dvije godine rada, provincijal fra Lovro Lovrić zatražio je od generala Reda da dokine opće učilište u Makarskoj jer je dosta ono u Šibeniku koje je prvog stupnja. O. Lovrić piše kako je to učilište bilo osnovano zbog proizvoljnog mišljenja njegova predšasnika o. Prgometa: »alle istanze arbitrarie del solo mio predecessore«.²⁵ Prema provincijalu Lovriću, Provinciji nije potrebno pa je i nemoguće uzdržavati dva učilišta, a 84 župe nema tko popuniti. General Reda je i ovoga puta izišao ususret željama provincijala Lovrića te je 4. ožujka 1802. dokinuo opće učilište spekulativnog bogoslovlja drugog stupnja u Makarskoj.²⁶

Nakon toga, u Makarskoj se uspostavlja »Cattedra di teologia sessennale«, odnosno provincijsko učilište spekulativnog bogoslovlja. I studenti i profesori nastavili su radom prema »Ratio studiorum« Franjevačkog reda. Međutim uprava Provincije ponovno je zamolila generala Reda 25. svibnja 1816. da u Makarskoj ustanovi opće učilište drugog stupnja, a za profesora predlaže fra Franju Belamarića.²⁷

General Reda ovlastio je provincijski Kapitul da može osnovati opće učilište u Makarskoj, što je Kapitul koji se održao na Visovcu 23. srpnja 1816. i učinio.²⁸ Ovdje treba naglasiti da je ovo prvi put u povijesti Provincije da general Reda ne osniva opće učilište, već daje za to ovlasti Kapitolu Provincije presvetog Otkupitelja. To je možda stoga što su u prva dva desetljeća XIX. stoljeća bile vrlo teške veze s Rimom te se general Reda poslužio vlašću davanja delegacije Kapitolu. Ovo učilište nastavilo je, čini se, radom kao opće sve dok se nije pripojilo 1828. učilištu u Šibeniku u jedinstvenu bogosloviju: Šibenik-Makarska. Te je, naime, godine određeno da se u

²³ Usp. AFPSD, S/29, 161—165. Šestogodišnji lektor je onaj profesor koji je predavao na nekom provincijskom bogoslovnom učilištu punih šest godina. Zbog toga naslova nekada se u arhivskim dokumentima i provincijska bogoslovija bilo spekulativnog bilo praktičnog bogoslovlja naziva šestogodišnja bogoslovija ili »Lettura sessennale«. U tom smislu usp. Brkan, L'Organizzazione, 70—72.

²⁴ Usp. AFPSD, S/29, 164—165.

²⁵ AFPSD, S/30, 134—135.

²⁶ AFPSD, S/30, 135. U tom Dekretu general Reda izričito navodi da dokida učilište u Makarskoj na traženje provincijala provincije presv. Otkupitelja.

²⁷ Usp. AFPSD, S/36, 103.

²⁸ Usp. AFPSD, S/36, 131.

Secretum

A. Venerabili Definitiois emanatum pro elevatione Cathedrae
Theologiae Provincialis, in Cathedram Sanctam Secunda classis in
Conventu Macarski.

Cum Studium Sacrae Theologiae Generale Secunda classis in
Conventu S. M. Macarski iam nuper a fratre Patre Hilario
a Monte magno Archiepiscopo Generali ad humilium preses Patrum Reverendi
Patris Archiepiscopi Provincialis hujus nosse observari Provincia, fuerit
erectum, deinde ab eodem, infirmitatibus quibusdam, suppressum:
vixit ut huic Venerabili Definitiois, et Imperatoris Patrum, ad nosse
statum nosse, serventur, idem Studium deus erigere, hinc hinc
vixit huic Venerabili Definitiois Patris Gaudentii a Brianis Archiepiscopi Provincialis
huic Venerabili Definitiois concepi, Studium Generale Secunda
classis, in Conventu S. Mariae Macarski deus erigimus, et nominamus,
ac si erectum, et nominatum volumus, cum omnibus
privilegiis, et immunitatibus, quibus hujusmodi Cathedrae Generali
gaudere solent.

Datum in Civitate nostra Capituli Episcopatus die 23. Julii aa. 1816.

Haec est Ego Fr. Carolus Sachich Definitor.

Haec est Ego Fr. Sabas Damjanot Definitor

Haec est Ego Fr. Bonav. Lunari Definitor

Haec est Ego Fr. Pasquale Marini Definitor

Haec est Ego Fr. Franc. Cortis Definitor

Haec est Ego Fr. Mathias Sapuk Minister Provincialis Immediateus.

Haec est Ego Fr. Joannis Radonich Minister Provincialis.

Et Ego Frater Nicolaus Vucich preses Capituli Conventus.

Osnivanje općeg učilišta drugog stupnja u Makarskoj 23. 07. 1816.

Makarskoj predaju treća i četvrta godina bogoslovnog studija.²⁹ Bogoslovlja u Makarskoj djelovala je tijekom XIX. stoljeća zajedno sa Šibenikom, da bi pred prvi svjetski rat u Makarskoj bila sjedinjena cijela bogoslovlja koja je kao takva ostala sve do danas.³⁰

3. Bogoslovlja u Zaostrugu

U franjevačkom samostanu u Zaostrugu bilo je smješteno provincijsko učilište spekulativnog bogoslovlja od 19. listopada 1750.³¹ Koliko mi je poznato, o učilištu spekulativnog bogoslovlja u Zaostrugu u XVIII. stoljeću povjesničari nisu pisali. Budući da mnogi podaci svjedoče o tom učilištu, može se s pravom ustvrditi da je u Zaostrugu djelovalo učilište spekulativnog bogoslovlja provincijskog karaktera od 1750. do 1771, tj. sve vrijeme dok ga uprava Provincije, nakon 21 godinu rada, nije premjestila u Makarsku 12. studenoga 1771.³²

Zbog radova na popravku samostana Sv. Lovre u Šibeniku krajem osamdesetih godina XIX. stoljeća, iz Šibenika bogoslovlja se selila u Zaostrug, da bi se vratila 15. svibnja 1891. godine.³³ U našem stoljeću, tj. ak. god. 1908/09. do 1911/12. u Zaostrugu djeluju prva dva tečaja bogoslovlja, da bi se 1912/13. tečajevi iz Zaostruga premjestili u Makarsku te otada u Zaostrugu više ne djeluje nikakva vrsta bogoslovlja.³⁴

II. NASTAVNA OSNOVA SPEKULATIVNOG BOGOSLOVLJA

Bogoslovna učilišta Provincije presvetog Otkupitelja u Hrvatskoj u isto vrijeme su odgojne i obrazovne ustanove. Naime, na tim bogoslovljama, koje su smještene po samostanima, živjeli su skupa studenti, profesori i ostalo osoblje samostana, tako da su svi utjecali na formaciju studenata. Cilj je takvih bogoslovlja bio i ostao pomoći studentima da ostvare temeljiti odgoj i obrazovanje na ljudskom, intelektualnom, duhovnom i apostolskom planu, posebno ih osposobljavajući za vršenje apostolskog poziva u Hrvatskoj i ino-

²⁹ AFPSD, S/41, 465: »Nel convento di Macarsca il terzo, e quarto anno di Teologia.« Ibid., str. 541: »Nel convento di Macarsca. 1. M. R. P. Francesco Taliancich Lettore attuale di S. Teologia, cui si affidà la Cattedra di Teologia Morale, e della Pastorale. 2. M. R. P. Fr. Simone Millinovich Lettore attuale di S. Teologia, cui si affidà la Cattedra di Teologia Dogmatica, colla Catechetica; didatica, e Metodica.«

³⁰ Usp. Brkan, Povijesni pregled, 90–99.

³¹ LAMP, 404: »(...) e nel tempo stesso istituisce il Venerabile definitorio la Lettura provinciale di teologia nel convento di Zaostrug (...).« Usp. LAPS, I, str. 327, Brkan, Povijesni pregled, 89–90.

³² Usp. LAPM, 593; 550; LAPS, I, 327, 428; AFPSD, S/15, fol. 123r i 135v, 173r. U najnovije vrijeme o školstvu u Zaostrugu piše: Aleksandar Ribičić, Crtrice o školstvu u Zaostrugu, Zaostrug 1989.

³³ Usp. Soldo, Samostan sv. Lovre u Šibeniku, 32–33.

³⁴ Usp. Brkan, Povijesni pregled, 93.

zemstvu. Na bogoslove ili studente bogoslovlja utjecalo je sve što se nalazilo u samostanu — sjedištu bogoslovije: predavanja, školske vježbe, vjerska praksa — vjeronauk i dijeljenje sakramenata te ostale liturgijske akcije. Takvom cilju služile su crkvene i državne odredbe. Naime, i Crkvi i državi trebalo je dušobrižnika i kulturnih ljudi koji će odgajati i učiti podanike i članove u katoličkom moralu.

Na bogoslovijama Provincije točno je bio određen broj predavača: do 1828. po tri profesora na općem učilištu prvog stupnja, a po dva na općem učilištu drugog stupnja ili provincijskoj bogosloviji. Nakon 1828. god. na početku su predavala po dvojica na svakom učilištu Šibenik-Makarska, a kasnije, pred prvi svjetski rat nalazimo ih i više. Po austrijskom školskom sustavu nije bilo točno određeno koliki će broj profesora predavati na bogosloviji, već samo koji će predmeti biti predavani.³⁵

Bogoslovijom bilo kojeg stupnja ili značaja upravljao je prefekt odgoja i obrazovanja koji je u pravilu bio neki isluženi profesor ili, kako ga franjevačko školsko zakonodavstvo naziva, lektor jubilat ili *Jubilatus*, a godišnje školske spise potpisivao je provincijal koji je dolazio pod pojmom *direktora* te je pečatom Provincije presvetog Otkupitelja potvrđivao spise škole.³⁶

Nastavna osnova bogoslovne izobrazbe na bogoslovijama: Šibenik, Makarska i Zaostrog, ovisila je o odredbama franjevačkog »Ratio studiorum«, posebnim odredbama Provincije i odredbama austrijskog dvora od 1828. godine.

Nastavnu osnovu Franjevačkog reda koja se manje-više primjenjivala na našim bogoslovijama do 1828. godine možemo podijeliti na dva različita programa.

1. »Sentencije« *Petra Lombardskog*, po metodi »sic et non«, tj. po skolastičkoj metodi koja je uključivala tjedne, mjesečne, godišnje i završne rasprave, podijeljene su na četiri knjige ili četiri godine koliko se godina i predavalo odnosno trajalo studiranje bogoslovije. Čitavu materiju četiriju knji-

³⁵ Usp. Brkan, *L'Organizzazione*, str. 61–63. Usp. još: bilješka 9 i 29; Arhiv Franjevačkog samostana Makarska, Knjiga znamenitih događaja (...), 89; Franjo Emanuel Hoško, *Pastoralna formacija hrvatskih franjevaca u 19. stoljeću*, u Kačić XIV/1982, 67–73.

³⁶ Usp. Brkan, *L'Organizzazione*, 64–69; 82–85. Jubilat je, prema franjevačkom zakonodavstvu onaj profesor bogoslovlja koji je predavao na nekom općem učilištu tri godine filozofiju i deset godina bogoslovlje bez prekida, a ako je bilo prekida, onda dvanaest godina bogoslovije s tim da je uprava Provincije prije dodjele jubilarcije ispitala slučaj po slučaj te bi poslala papire u Rim generalu Reda koji je udjeljivao jubilarciju. Jubilarcija se podjeljivala sve do XX. stoljeća, s tim da su poneki profesori dobivali jubilarciju čak nakon 16 godina predavanja kao što je slučaj fra Joze Stuparića. Nalazimo u Knjizi znamenitih događaja, str. 47. da je 4. siječnja 1910. udijeljena jubilarcija za koju je kroničar zabilježio: »Na 4 siječnja držali su bogoslovi klerici u Zaostrogu svečanu akademiju u počast Lekturu: M. P. O. fra Jozi Stupariću, koji je iza 16 godišnjeg predavanja od Prep. Generala imenovan Jubilatom. Toj su akademiji iz našeg manastira (iz Makarske m. o) prisustvovali Lekturi: OO. Cikojević i Belamarić i kod večere nazdravili Jubilarcu.« O potpisu o. provincijala može se vidjeti u školskim spisima koji se čuvaju u Arhivu Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj od 1852. godine.

ga predavali su profesori bilo na općim bilo na provincijskim bogoslovljama. Knjige se dijele na: 1. Rasprava o *Trojedinom Bogu* (Otac, Sin i Duh Sveti); 2. *Stvaranje* — što uključuje raspravu o grijehu i milosti; 3. *Utjelovljenje* — što uključuje još raspravu o otkupljenju, zapovijedima, grijesima i krepostima; 4. *Sakramenti* i posljednje stvari — raj ili pakao. Sva se materija trebala predavati po metodi i rješenjima prvaka Franjevačke škole Ivana Duns Scota. Za školski tekst uz »Sentencije«, profesori su se mogli služiti nekim skolastičkim autorom ili su pravili vlastita skripta. Uglavnom su studenti učili iz profesorovih skripta služeći se, razumije se, literaturom koju im je profesor napisao.³⁷

Takav studij bogoslovlja bio je vrlo spekulativan, tako da je već sredinom XVIII. stoljeća doživio neke izmjene, tj. pomalo se išlo praktičnosti. Naime, prema Duns Scotu, bogoslovlje treba služiti više »propter operari« nego »propter speculari«, u bogoslovlju se trebalo učiti više kako djelovati ispravno i razlikovati kreposti od mana nego zbog intelektualne znatiželje. Tako se u XVIII. stoljeću određuje da profesori u Šibeniku i Makarskoj predaju moralu u dijalogu s jasnim i kratkim izlaganjem te da se rješavaju slučajevi u tjednim raspravama, a za župnike, ispovjednike i rečeničke profesori su morali pismeno sastaviti slučajeve i pomagati im u rješavanju.³⁸

2. Školski program koji je sastavio general Reda fra Klement iz Palerma za opće učilište prvog stupnja u Rimu — Aracoeli, a 11. rujna 1757. potvrdio papa Benedikt XIV, postao je manje-više nastavni program na svim učilištima spekulativnog bogoslovlja u Franjevačkom redu, što znači i u Šibeniku, Makarskoj i Zaostrugu.³⁹ Može se tvrditi da je taj program koji mnogi nazivaju »Elenchus materiae« — po tome što je precizno popisano školsko gradivo za bogoslovlje — bio na našim bogoslovljama sve do reforme bogo-

³⁷ Usp. Brkan, L'Organizzazione, 73—81; Hoško, Organizacija filozofske i teološke nastave na visokim školama Provincije sv. Ladislava u razdoblju potridentinske obnove, u Kačić VI/1974, str. 53—70; Brkan, Školovanje, str. 39 sl. Po bibliotekama i arhivima franjevačkog samostana Provincije presv. Otkupitelja nalazi se priličan broj školskih rukopisa koje bi bilo vrijedno obraditi odnosno kritički ispitati. Što se tiče skotističkih rukopisa fra Vicko Kapitanović je najavio da će biti uskoro objavljen kodikološki opis popraćen kritičkim bilješkama u međunarodnom zborniku »Studia Scholastico-Scotistica« (Usp. Kapitanović, Franjevačka knjižnica u Makarskoj, Franjevačka visoka bogoslovlja u Makarskoj..., 169.)

³⁸ Usp. Brkan, Školovanje, 34 sl. posebno bilješka 99.

³⁹ Cap. gen. Murciae 1756, Romae 1757, 74—103. Tu je popisana školska materija pod naslovom: »Elenchus tractatum et questionum, quas in nostris Scholis singulis quadrienniis, iuxta mentem subtilissimi Doctoris Joannis Duns Scoti, Reverendissimus Pater Clemens a Panormo Minister Generalis, omnibus sacrae theologiae Lectoribus generalibus mandat perlegendas.«

Iako je materija razdijeljena po profesorima, ipak ću je ovdje razdijeliti po godinama studija što smatram preglednijim za današnje čitaoce:

Prva godina:

»De divina revelatione, sive de Verbo Dei scripto et de Verbo Dei tradito; De Deo eiusque divinis attributis et de invisibilitate Dei, de ipsius intellectu et voluntate ac de Dei providentia; De actibus humanis et legibus et de virtutibus theologicis.

slovlja. Sva je materija razrađena na principu *tri profesora u četiri akademske godine*. Na provincijskim učilištima tu su materiju između sebe dijelila dvojica profesora s tim da su i dalje profesori morali predavati moraluku u dijalogu, i to, po svemu sudeći, u četvrtoj godini studija. To tvrdim jer su predavanja iz moralke slušali i župnici i ispovjednici i novoređeni svećenici. Koliko mi je poznato, austrijski školski program od 3. X. 1774. nije bio prihvaćen na našim bogoslovijama, što je i razumljivo jer do 1797. u Dalmaciji je vlast Venecijanske Republike, potom prva austrijska uprava (1797—1805) zakratko traje, a isto tako francuska uprava (1806—1813). Nakon toga Austrija je nastojala uvesti svoj sistem na bogoslovijama, ali nije uspjela sve do godine 1828.

Najveća je karakteristika programa fra Klementa iz Palerma praktičnost. Tome programu su pojedini generali Reda ponešto nadodavali, ali ne toliko u školskim predmetima koliko u pristupima, kao što su to savjeti generala Reda fra Petra Joanicia iz Moline (1762—1768). On je preporučivao da tvrdnje vjere treba osnažiti Sv. pismom, spisima Otaca, crkvenih sabora i crkvenih naučitelja te preporučio skolastičku raspravu, a u moralci pristao uz probabilizam.⁴⁰

Uz velike napore Provincija je održala vlastitu bogosloviju, ali je morala mijenjati nastavnu osnovu prema zahtjevima građanskih vlasti te, iako nepravno prema Franjevačkom zakonodavstvu, ipak za teološku kulturu i pastoralnu praksu, možda, nimalo štetno. Dakle, pod pritiskom Austrije Provincija je na bogosloviju Šibenik-Makarska uvela *novi školski program* koji je kao i prije razdijeljen na četiri godine studija s razlikom što su mogla predavati više od tri profesora. Prema onom što smo pronašli u Arhivu franjevačkog provincijalata Split-Dobri⁴¹ nastavni plan na bogosloviji Šibenik-Makarska izgledao je ovako:

ŠIBENIK

Prva godina

Povijest Crkve
Hebrejski jezik
Biblijska arheologija
Uvod u Sv. pismo Starog zavjeta
Egzegeza Starog zavjeta

Druga godina

Kanonsko pravo: javno i privatno
Hermeneutika Starog zavjeta
Egzegeza Novog zavjeta iz grčkog
Uvod u Sv. pismo Novog zavjeta

Druga godina:

De vera Christi Ecclesia et de Romano Pontifice ac theologicis locis; De Deo Trino et Deo Creatore; De iustitia et iure et de contractibus;

Treća godina:

De statu mortuorum et resurgentium, de paradiso, de inferno, de purgatorio et de indulgentiis; De divina gratia et de Angelis; De sacramentis in genere et de sacramentis baptismi, confirmationis et eucharistiae;

Četvrta godina:

De exteriori Dei cultu et de mediatione Christi, de invocatione sanctorum eorumque cultu, de sacris imaginibus et de reliquiis; De incarnatione; De sacramentis poenitentiae et extremae unctionis et de sacramentis ordinis et matrimonii.«

⁴⁰ Usp. Hoško, Organizacija, 57—59.

⁴¹ Usp. AFPSD, S/41, str. 542—543.

MAKARSKA

Treća godina

Dogmatika

Moralka

Četvrta godina

Pastoralka.⁴²

Nastavni plan na bogosloviji Šibenik-Makarska bio je jednak onom u drugim bogoslovijama u Austrijskom Carstvu bez razlike da li je bogoslovija bila javna ili privatna, redovnička ili za mirske svećenike. Kako se u Provinciji presvetog Otkupitelja umnogome nije izvršavao »Ratio studiorum« Franjevačkog reda, general je opomenuo provincijala i taj mu je odgovorio da bi ponovno vraćanje na franjevački »Ratio studiorum« bilo protiv cara koji im je odobrio domaće učilište bogoslovlja.⁴³

Za vrijeme kanonske vizitacije u Provinciji presv. Otkupitelja bio je general Reda fra Bernardin da Portogruaro 1877, koji nije ništa odredio protiv načina držanja bogoslovije, ali u statutima koje je on odobrio stoji da se nastavi po starom.⁴⁴ U *Knjizi znamenitih događaja* ili Kronici makarskog samostana 1905—1915. zabilježeni su *predmeti*: Moralka, Pravo, Pastoralka, Dogmatika, Povijest Crkve, Povijesna introdukcija, Kršćanska umjetnost, Paleografija i Sv. pismo koje se tada predavalo u Zaostrogu.⁴⁵ U *Arhivu rektorata Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj* sačuvani su tiskani formulari koji nam svjedoče da se uvijek nisu isti predmeti predavali u Šibeniku ili Makarskoj već je zavisilo od profesora, a predmeti su se poštivali. U takvim tiskanim formularima predviđeni su slijedeći predmeti za bogosloviju Šibenik-Makarska sve do prvog svjetskog rata:

1. Mores
2. Applicatio
3. S. Theologia Dogmatica
4. Studi Biblici — Archeologia
— Hermeneutica
5. S. Theologia Moralis

⁴² Ibid., 543: »Auditores huius IV. cursus frequentare tenentur praelectiones Catecheticae, et Pedagogicae a Domino Directore vel catecheta scholae normalis trahenda. NB. auditores IV. cursus tenentur ad elaborationem et expositionem, seu recitationem Homiliarum concionum et catechesium.«

Usp. bilješka: 29. Usp. H. Zschokke, *Die theologischen Studien und Anstalten der Katholischen Kirche in Oesterreich*, sv. 3. Wien u. Leipzig 1894, 1094—1098.

⁴³ Možda se i mogla poslije Konkordata između Austrije i Svete stolice koji je sklopljen 1855, nanovo reformirati Bogoslovija Šibenik-Makarska, ali se to nije učinilo zbog praktičnih razloga. Fra Jakov Milinović odgovara generalu: »Kad bi Provincija napustila sadašnji sistem nauka, to bi značio jedan afront protiv cara, od koga je postigla per grazia speciale, da u samostanima može držati domaće bogoslovno učilište jednakopravno javnim institutima, čiji profesori mogu izdavati svjedodžbe za čitavo carstvo« (Brkan, *Povijesni pregled*, 93).

⁴⁴ Usp. Statuti particolari per l'Oservante provincia del Santissimo Redentore in Dalmazia, Roma 1877, II, 10—11.

⁴⁵ Usp. *Knjiga znamenitih događaja*, 89.

Fr. Joseph & Maria ab Alexandria

Ordinis Minorum S. P. N. Francisci Lector Jubilatus, in Siciliis & Margaritae Provincia jam Minister, ex Definitor Generalis, Regiae Majestatis Siciliarum pro Rebus Ecclesiasticis Theologus, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Consultor, in hac Conventuana Familla tam Observantilium, quam Reformatorum Vicarius Generalis, Conmissarius, Visitator, et Reformator Apostolicus, humilissimus in Domino Servus.

Regimini Conventuanae Minorum Familiae, merito licet impartibus, divina providentia destinati, inter plurimas Nostri muneris sollicitudines, eam non ultimam Nobis incumbere intelligimus, quae non solum honestis artibus, ac disciplinis sedulo prospicere debemus, sed quae et pro illarum studiis excitandis, promovendis, ac impendendis a Provinciae nostrae Curae subiectis foreamus, ac roboramus. Cum itaque R. Definitorii Nostre Observantilium Provinciae S. P. N. Sacerdotis in Dalmatia Nobis exposuerint, ut Studium Generale primae Classis in Conventu S. Laurentii Sibenici ob calamitates, et miseras circumstantias, quas praedictus Conventus patitur, non possit amplius conferri indigentibus Scriptoribus, et Studentibus necessarias, ad Conventum S. V. de Sumptibus digni transferre digneremur: Nos petitioni praedictorum R. annuata volentibus, auctoritate obsequii, qua fungimur, Conventum Sibenicensem pro Studio S. P. N. primae Classis provisoriae institutum, et approbamus, et aliud obiectum in Conventu Sibenicensi abrogatum volumus, et declaramus: Praedictumque Studium pro Theologiae disciplinis in nostro praefato Conventu Sibenicensi erigendum sub illentale, ac directione Nostre suscipimus; reservatas Nobis facultatem constitutis in eo Lectores Sac. Theologiae Sanctae, quos magis idoneos, et succursibus utiliores fore censebimus. Mandantes itaque omnibus, et singulis praefatae Provinciae Litteris, ac Fratribus ut super his nihil alterare audeant, vel praesumant. Non obstantibus &c.

Dati Romae ex A. S. Aracoelitano Conventu die 5. Julii 1834.

Fr. Joseph & Nemo
Delegatus Generalis

De Mand. Nostri in Chr. S. P. N.
Fr. Andreas a Casali
Co-Secretarius S. P. N.

- 6. Theologia Pastoralis — Catechetica
- Metodica
- Paedagogica
- 7. Jus canonicum
- 8. Lingua vet. Slovenica

Sve navedene predmete morali su predavati profesori koji su prethodno morali polagati i državni ispit, a u Provinciji se zadržao i *sustav natječaja* koji se provodio kroz čitavo XVIII. stoljeće.⁴⁶ Kasnije se, izgleda, od toga odustajalo s tim da je kandidat morao imati barem državni ispit.

Zusammenfassung

DIE THEOLOGISCHEN LEHRANSTALTEN DER PROVINZ DES HL. ERLÖSERS IN KROATIEN

Jure Brkan

In der vorliegenden Arbeit haben wir kurz die Lehrstätten der spekulativen Theologie der Franziskanerprovinz des hl. Erlösers in Dalmatien dargestellt, die in ihren Klöstern vom 18. Jh. bis zum Ersten Weltkrieg ihre Tätigkeit ausübten. Das Referat haben wir in zwei Teile eingeteilt: 1. die Standorte der Lehrstätten; 2. die Grundlagen des Unterrichts.

1. *Die Standorte der Lehrstätten* haben wir bearbeitet, indem wir für alle aufgezählten Lehrstätten, d.h. Šibenik, Makarska, Zastrog und Sinj die Daten der Gründung sowohl wie die des Endes ihrer Tätigkeit, wer sie gegründet und abgeschafft hat und auch verschiedene Geschehnisse aus ihrer Geschichte angeführt haben.

Die Lehrstätten unterschieden sich voneinander sowohl was ihr Ziel als auch die Stufe anbelangt. In den Lehrstätten mit *allgemeinem Charakter* (allgemeine Lehrstätten des ersten und zweiten Grades) wurden in erster Linie die zukünftigen Professoren der Philosophie und Theologie ausgebildet, und in den Lehrstätten der Provinz für spekulative Theologie wurden die übrigen Franziskaner und andere Studenten auf die spezifische Tätigkeit der Klosterbrüder oder Geistlichen vorbereitet. Die Lehrstätten der praktischen Theologie blieben in dieser Arbeit ausgeklammert, obwohl auch sie ihre Tätigkeit in der Provinz ausübten. Danach haben wir die Lehrstätte in Šibenik-Makarska bearbeitet, die aufgrund der franziskanischen »Ratio studiorum« und dem österreichischen Gesetz über theologische Lehranstalten organisiert war. Im Jahre 1828 hatten sich die österreichischen Behörden in dem Maße in das Schulwesen der Provinz des hl. Erlösers eingemischt, daß ihnen das »Verdienst« für die Zentralisierung des gesamten Schulwesens innerhalb der Provinz zuzuschreiben ist.

2. *Der Lehrplan* entwickelte sich im Einklang mit den jeweiligen, Schulgesetzen. Zuerst mußte man sich an das franziskanische »Ratio studiorum« halten, danach aber von 1828 an auch an das österreichische Programm, das in den Theologielehranstalten im ganzen österreichischen Kaiserreich durchgeführt werden mußte. Deshalb haben wir kurz Lehrplan und -programm dargestellt, wonach alle Theologielehranstalten organisiert waren, aus denen eine so bunte Menge Theologen hervorgegangen ist, die in der Geschichte Kroatiens auf religiösem, kulturellen und nationalen Plan eine so wichtige Rolle spielen sollten.

⁴⁶ O natječaju za popunjenje Katedre na bogoslovijama u Franjevačkom redu, posebno u Provinciji presvetog Otkupitelja vidi: Brkan, L'Organizzazione, 48—61.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 450 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad Hrvatske

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — ožujak 1991.